

Література

1. Бендюг В. Волинські татари // Режим доступу: <http://h.ua/story/932s49/>
2. Богомолов А. В. Мусульманское образование в Украине (1918-1927 гг.): политико-правовые и организационно-институциональные аспекты // Східний світ. – 2004. – № 2. – С. 27-38.
3. Вихованець В. Історія Нетішина: посіб. для серед. навч. закладів. – Острог, 2006. – 76 с.
4. Описи Острожчини другої половини XVI – першої половини XVIII століття. – Київ – Острог – Нью-Йорк: Українське іст товариство, 2004. – 383 с.
5. Рафальський Л. Путешествие по Острожскому уезду Волынской губернии в 1864-1865 году. – [Почаев, 1872]. – 218 с.
6. Українська поезія XVI ст. – Київ: Наукова думка, 1978. – 293 с.
7. Dziadulewicz Stanisław. Herbarz rodzin tatarskich w Polsce. Warszawa Wilno Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, 1929. – 495 s.
8. Kryczyński Stanisław Bej barski: szkic z dziejów Tatarów polskich w XVII w. // Rocznik Tatarski. – 1935. – t. II. – S. 229-301.
9. Kryczyński Leon Najman Mirza. Tatarzy polscy a Wschód muzułmański // Rocznik Tatarski. – 1935. – t. II. – S. 20-120.
10. Muchliński A. Zdanie sprawy o Tatarach Litewskich // Teka Wileńska. – 1858. – № 6. – S. 139-184.
11. Osiałość miasta Ostroga anno 1708 / Wyd. J. Nowicki // Rocznik Wolyński. – Równe, 1938. – T. VII. – S. 179-228.
12. Tuhana-Baranowski M. O mułlimach litewskich : z notat i przekładów litewskiego tataru Macieja Tuhana-Baranowskiego – Warszawa: Gebethner i Wolff, 1896. – 72 s.
13. Wittyg Wiktor (oprac.), Dziadulewicz Stanisław (współudział). Nieznana szlachta polska i jej herby. – Kraków: Odbito w druk. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1908. – 436 s.
14. Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie Pierwszego Powszechnego Spisu Ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych. T. 9: Województwo Wołyńskie. – 84 s.

Ігор ТИМОЩУК

Лейб-гвардії Преображенський полк в Острозі

Під час Північної війни між Російською імперією та Королівством Швеція у 1700-1721 рр., у період з 1706 по 1707 рр. в районі між Острогом та Дубно було зосереджено значні військові сили Російської імперії під командуванням фельдмаршала Шереметева, частина з них перебувала в Острозі.

В кінці 1706 р. російські війська мали наступне розташування: фельдмаршал Шереметев з піхотою займав Дубно і Острог; князь Меншиков з драгунами знаходився в частині Люблінського воєводства, біля Жовкви і Яворова; генерал Аларт і фон Верден стерегли війська генерала Левенгаупта між Західною Двіною і Дніпром, займаючи Полоцьк і Могильов; в останньому пункті знаходився і Преображенський полк. Офіцерам Преображенського полка, які перебували у відпустці, строго було наказано прибути до місця служби до 1 січня 1707 р.

10 грудня 1706 р. цар Петро I виїхав із С.-Петербурга в Нарву з наміром їхати до Москви, але отримав з кур'єром Свечиним вістку, що польський король Август II поїхав до шведського короля в Саксонію. Петро I вирушив через п'ять днів – 15-го на Великі Луки в Смоленськ, куди прибув 19-го грудня і, напевне, по запропонованому йому фон Кірхеном списку офіцерів Преображенського полку, власноручно перевів багатьох із них у вищі чини, таким чином з метою вирівняти одні роти з іншими. Зі Смоленська цар Петро повідомив польського гетьмана Огінського, що у зв'язку з цими подіями їде на Волинь, до армії і далі – в Жовкву. До Києва цар Петро I приїхав 24 грудня 1706 р., звідки вирушив на Острог та Дубно. 28 грудня Петро I прибув в Жовкву до князя Меншикова, який тут квартирував. В Жовкві на зустріч з царем зібралися фельдмаршал граф Шереметєв, генерал Меншиков та інші генерали, російські міністри та польські сенатори.

На початку 1707 р. Преображенський полк був розміщений під Мозирем. Забезпечення полку провіантом з Мінська було утруднене, приміщення для розташування полку було обмаль.

Полк не був забезпечений особовим складом: за списком необхідно було мати 3548 чол., в наявності ж було 2736 чол. В кінці березня лейб-гвардії Преображенський полк виступив з під Петрокова, що поблизу Мозиря, в Острог для проведення доукомплектування та переозброєння.

12 квітня Преображенський полк прибув в Острог на з'єднання з піхотою Шереметева, де на перший час розмістилися в тісних квартирах, а з настанням потепління були виведені в польовий табір, там

три батальйони залишалися до кінця серпня. А перший батальйон в кінному строю під командою майора князя Долгорукова з гренадерською ротою 13 липня виступили в Люблін і далі - на Варшаву для супроводу царя Петра I під час його перебування у Польщі, згодом туди ж перемістилася і бомбардирська рота.

Цар Петро I до 30 квітня 1707 р. знаходився в Жовкві, звідки відправився в Дубно, де оглянув піхотні полки. При зустрічі з царем були: генерал князь Репнін, граф Шереметєв та гетьман Мазепа. З Дубно цар відправився в Люблін, де отримав звістку про наміри Карла XII вторгнутися в Росію.

Ще до від'їзду з Жовкви в Дубно Петро I дав розпорядження командуючому Преображенським полком підполковнику фон Кірхену забезпечити перший батальйон з гренадерською та бомбардирською ротами верховими кінями за рахунок офіцерських коней.

26 квітня, за декілька днів до від'їзду з Жовкви, Петро I також писав лист Ушакову з проханням як можна швидше прислати в Острог коней для Преображенського батальйону, в яких є велика потреба.

За час перебування полку в Острозі з 12 квітня до кінця серпня проводилося забезпечення полку верховими кінями з метою здійснення без особливої напруги швидкого пересування його на значні відстані. Піхотні полки хотіли перевести в драгунські. Для забезпечення Преображенського полку, коней мав доставити до Острога з Брянська майор лейб-гвардії Преображенського полка Корчмин, а з Києва – гетьман Мазепа. Доставка сідел та іншого спорядження за драгунським положенням доручалася князю Ромодановському через Іжорську канцелярію.

Коні, приведені Бутирським канцеляристом Олександром Думбягою в кількості 812 голів, були розподілені між першим батальйоном та гренадерською ротою; з них 6 коней вороних дісталось підполковнику фон Кірхену і 7 гнідих – залишені в запасі. 1-й батальйон з гренадерською ротою виступили в похід з Острога на Варшаву, під командуванням майора князя Василя Володимировича Долгорукова. 13 липня, маючи у своєму складі службових і неслужбових 1016 чол. і з ними 808 коней, а саме: в гренадерській роті – 205, в 1-й – 145, в 2-й – 149, в 3-й – 152, в 4-й – 145, у гобоїстів, алебардників і майорського писаря – 12 коней. Крім того, в кожній роті, для перевезень важкого вантажу знаходилося 4 верблуди, а в гренадерській роті – 6.

В інших трьох батальйонах Преображенського полку перебувало (12 липня) службовців і не службовців, а також заротних – 2157 чол., а з хворими і відпускниками – 2606 чол. (сюди входить і бомбардирська рота, яка перебувала у відрядженні) і коней (19 липня) в ротах (крім бомбардирської) для

«Корволант» лейб-гвардії Преображенського полку.

Офіцери та солдати лейб-гвардії Преображенського полку.

сержантів, підпрапорщиків, фур'єрів, каптенармусів, писарів, барабанщиків, капралів і солдатів – 1918.

В серпні місяці підполковник фон Кірхен відрядив до Москви капітан-поручика Бахміотова для отримання із Інгерманландської канцелярії всього спорядження драгунського строю на весь полк.

Так як Преображенський полк повинен був здійснювати переміщення в кінному строю, тому йому видали нові прапори меншого розміру, ніж попередні, один білий і 15 чорних, із зображенням на полотні голубого андріївського хреста під золотою короною, з двома пальмовими зеленими гілками з боків, по каймі білі, сині та червоні зубчики, бахрома золота. Ці знамена називались «корволантами».

В Острозі полк отримав нові рушніці, виписані з Голландії, гренадерські шапки, провіантські сумки, шпаги та інші речі.

В кінці серпня 1707 р. командуєчий Преображенським полком фон Кірхен з трьома батальйонами залишив Острог та направився в Гродно.

4 вересня 1707 р. Петро I отримав повідомлення про переправу шведських військ через Одер і їх рух на Краків та Познань. З першим батальйоном Преображенського полку, гренадерською та бомбардирською ротами цар виступив з Варшави на Венгрово, далі на Тикочин і Гродно, де знаходився командуєчий Преображенським полком фон Кірхен з трьома батальйонами, що прибули з Острога на початку вересня. 16 вересня Петро I прибув в Гродно, де йому був представлений Преображенський полк в кінному строю.

Література

1. Бобровский П. О. История Лейб-гвардии Преображенского полка. Т. 1 – 2 (в 4-х книгах). Т. 2 / [составил генерал от инфантерии, сенатор П. О. Бобровский]. – СПб., 1904. – 256.

2. Знамена и штандарты полков, батальонов Российской армии. Пехота. Лейб-Гвардия. Часть I. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.vexilllogra.phia.ru/russia/army005.htm>.

3. Чичерин А. К. История лейб-гвардии Преображенского полка. 1683-1883 г. В 4-х т. Т. 1. 1683 – 1725 / [составил капитан А. Чичерин]. – СПб.: Тип. Краевского, 1883. – 579 с.

Сергій ЄСЮНІН

До історії 167-го піхотного Острозького полку

Одним з малодосліджених питань історії міста Острога імперської доби залишається функціонування сталого гарнізону та відомості про військові частини, що входили до його складу. Це питання побіжно піднімалось у ряді робіт з історії міста, однак об'єктом спеціального дослідження досі не стало.

Потрібно зазначити, що формування повноцінної мережі гарнізонів у Російській імперії розпочалося лише у 60-70-х роках XIX ст. До того часу армійські частини влітку розміщувались у польових таборах, а впродовж холодної частини року перебували на так званих «просторових квартирах», розміщуючись у помешканнях представників податних станів. Тягар квартирної повинності падав у першу чергу на сільське населення, тож доводилося розміщати частину (полк, батальйон, бригаду) у 10-20 селах – зазвичай у кожному селі дислокувалась одна рота, однак в окремих випадках доводилося ще більш роздрібнювати контингент [4, с. 480]. У містах розміщували здебільше штабні установи. Ситуація докорінно змінилась після проведення військових реформ 1860-70-х рр. Запровадження загальної військової повинності з відносно нетривалим чотирирічним терміном дійсної служби вимагало значно активнішої, ніж раніше, навчальної і виховної роботи з особовим складом. Водночас війни середини XIX ст. продемонстрували необхідність швидкого розгортання фронтних з'єднань, оскільки розвиток транспорту значно змінив темпи бойових операцій. Це вимагало більш концентрованого розміщення частин, для чого військове міністерство розгорнуло масштабну кампанію будівництва і оренди казарм, а також необхідної інфраструктури – будинків для офіцерського складу, військових магазинів, полкових храмів тощо. Зрозуміло, що створення подібних гарнізонів відбувалось у першу чергу в губернських та повітових містах, через які пролягали важливі шляхи. Окрім згаданих факторів, на систему гарнізонів помітно впливало зовнішньополітичне становище Російської імперії – найгустішою їхня мережа була поблизу західних та південних державних кордонів, адже, крім швидкого реагування на ймовірне вторгнення у випадку війни, військові частини надавали допомогу в охороні кордону та підтриманні внутрішнього спокою у прикордонних регіонах.

Серед міст Волинської губернії, в яких у 70-х роках XIX ст. були сформовані сталі гарнізони, було й повітове місто Острог – важливий стратегічний пункт неподалік від державного кордону, визначений